

УДК 378.147:378.011.3-051:73/76

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2025.5.23>**Савчин Галина Віталіївна,**

старший викладач кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ORCID ID: 0000-0002-0973-4014

galsavchyn@gmail.com

НАЧЕРКИ ТА ЗАМАЛЬОВКИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ

У статті розкрито значення начерків і замальовок як важливого чинника у формуванні професійних художніх умінь і навичок у студентів мистецьких спеціальностей. Актуалізовано потребу створення комплексних науково-методичних розробок, що детально висвітлюють процес використання швидких малюнків у системі художньої освіти як ефективного засобу розвитку образного мислення та творчого потенціалу. У дослідженні проаналізовано теоретичні основи й практичні аспекти застосування начерків та замальовок у процесі підготовки майбутніх художників. Визначено, що короткотривалі малюнки є важливою частиною навчального процесу, адже вони формують у студентів здатність швидко й точно передавати сутність форми, пропорцій, руху та простору. Показано, що в процесі виконання швидких замальовок формується вміння миттєво схоплювати головне, відокремлюючи суттєве від другорядного, що є основою художнього узагальнення та створення виразного художнього образу. Зазначено, що систематичне виконання начерків стимулює активність студентів, розвиває зорову пам'ять, моторну координацію та технічну вправність. На основі узагальнення власного педагогічного досвіду та аналізу сучасних досліджень висвітлена методична система поетапного оволодіння технікою швидкого малюнка. Вона включає поступове ускладнення завдань, варіативність підходів, поєднання практичних вправ із самостійною творчою роботою. Такий підхід дозволяє не лише вдосконалити технічні навички, але й розвинути індивідуальний стиль, гнучкість художнього мислення та здатність до експерименту. Підкреслено, що інтеграція начерків і замальовок у навчальний процес є необхідною умовою підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі образотворчого мистецтва. Вона сприяє гармонійному поєднанню теоретичних знань, практичних умінь і творчого пошуку, що забезпечує цілісний розвиток художньої особистості та підвищує ефективність професійної освіти в мистецькому закладі.

Ключові слова: образотворче мистецтво, мистецька освіта, художня майстерність, швидке малювання, начерки, замальовки.

Savchyn Galyna. SKETCHES AND SKETCHES AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES

The article reveals the importance of sketches and sketches as an important factor in the formation of professional artistic skills and abilities in students of art specialties. The need to create comprehensive scientific and methodological developments is emphasized, which cover in detail the process of using quick drawings in the art education system as an effective means of developing figurative thinking and creative potential. The study analyzes the theoretical foundations and practical aspects of using sketches and sketches in the process of training future artists. It is determined that short-term drawings are an important part of the educational process, as they form in students the ability to quickly and accurately convey the essence of form, proportions, movement and space. It is shown that in the process of performing quick sketches, the ability to instantly grasp the main thing, separating the essential from the secondary, is formed, which is the basis of artistic generalization and the creation of an expressive artistic image. It is noted that the systematic execution of sketches stimulates the activity of students, develops visual memory, motor coordination and technical skill. Based on the generalization of one's own pedagogical experience and the analysis of modern research, a methodological system for the gradual mastery of the technique of quick drawing is highlighted. It includes the gradual complication of tasks, variability of approaches, a combination of practical exercises with independent creative work. Such an approach allows not only to improve technical skills, but also to develop an individual style, flexibility of artistic thinking and the ability to experiment. It is emphasized that the integration of sketches and drawings into the educational process is a necessary condition for the training of highly qualified specialists in the field of fine arts. It contributes to the harmonious combination of theoretical knowledge, practical skills and creative search, which ensures the holistic development of the artistic personality and increases the effectiveness of professional education in an art institution.

Key words: fine arts, art education, artistic skill, quick drawing, sketches.

© Савчин Г. В., 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української системи мистецької освіти постає завдання постійного вдосконалення змісту та форм навчання. Одним із ключових напрямів цього процесу є пошук ефективних методів, здатних не лише передавати знання, але й стимулювати пізнавальну активність особистості, формувати готовність до самостійного мислення та творчої діяльності.

Особливої ваги у цьому контексті набуває розвиток практичних навичок, які забезпечують якісне опанування художньої мови образотворчого мистецтва. Серед них чільне місце посідають короткотривалі рисунки – начерки та замальовки. Цілеспрямоване використання начерків і замальовок є важливою передумовою підвищення художньо-освітнього рівня студентів, їх професійного зростання та готовності ефективно реалізовувати свій творчий потенціал у сучасному мистецькому просторі.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати роль начерків і замальовок у формуванні та розвитку образотворчих здібностей студентів мистецьких спеціальностей, а також розробити рекомендації щодо їх ефективного використання у процесі професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Начерки та замальовки посідають ключове місце у структурі навчальних програм мистецьких дисциплін і виступають як важливий компонент формування професійної компетентності майбутніх художників. Водночас аналіз існуючих науково-педагогічних джерел свідчить про те, що питання цілеспрямованого навчання студентів навичкам виконання начерків досі лишається недостатньо дослідженим. У працях Белянського О., Крижевської С., Сидора М., Осипової Т., Піддубної О., Гуржій І., Нікітіна А., Дмитренко В., Макушиної І., Кулініч Л., Мозолюк О., Мусієнко В. розкрито процес виконання начерків і замальовок майбутніми художниками, архітекторами й дизайнерами у контексті вивчення рисунка. Прокопович Т., Панфілова О., Міхова Т., Башкатов П. висвітлюють особливості використання начерків та

замальовок в умовах пленеру. Отже, у більшості науково-методичних праць начерки та замальовки трактуються переважно як складова частина занять із рисунка чи пленеру, тобто як допоміжний етап художнього пошуку, спрямований на відпрацювання композиційних рішень і технічних навичок. Водночас їх потенціал у розвитку творчого мислення та візуальної культури в межах інших навчальних дисциплін залишається недостатньо дослідженим.

Відсутність системного підходу до навчання виконання швидких малюнків і належно розроблених методик зумовлює прогалини у професійній підготовці студентів. Тому актуальною є потреба створення науково-методичних матеріалів, що розкривали б можливості використання начерків і замальовок як ефективного засобу формування образотворчих здібностей та вдосконалення освітнього процесу в українській художній освіті.

Виклад основного матеріалу. Майбутній спеціаліст у галузі образотворчого мистецтва, який володіє високим рівнем професійної майстерності, повинен ґрунтовно знати матеріал, розуміти його властивості та характеристики, а також ефективно застосовувати творчі навички на практиці. Досягнення такого рівня компетентності можливо лише через систематичні практичні вправи, які складають основу фахової підготовки.

У процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі образотворчого мистецтва особливе місце відводиться роботі над швидкими малюнками. Під цим поняттям розуміємо сукупність різноманітних видів малюнків, що виникають у результаті короткотривалих зображальних процесів, які відзначаються відносною оперативністю виконання та обмеженістю в часі. Такі роботи вирізняються специфічними художніми прийомами та манерами, що відображають індивідуальне трактування образу й надають йому особливу виразність. Це «результат короткотривалого й динамічного малювального процесу, що характеризується певними локальними контекстами відображення унаочнюваного» [6, с. 194].

Швидкі малюнки поділяються на два основні види – начерки та замальовки. Ці види вправ використовуються як обов'язковий інструмент навчального процесу, що виконує подвійне функціональне призначення. З одного боку, вони виступають у ролі допоміжного матеріалу, який доповнює основний курс навчання, сприяючи кращому засвоєнню теоретичних знань та розширенню художньо-практичних уявлень студентів. З іншого – начерки та замальовки є цінними вправами, що дозволяють систематично розвивати базові професійні навички, зокрема спостережливість, швидкість та точність передачі візуальної інформації, а також здатність до образного мислення і творчого пошуку [3]. Зазначені поняття є близькими за змістом, проте відрізняються за характером виконання: начерк являє собою короткотривалий узагальнений малюнок, тоді як замальовок передбачає триваліший процес створення зображення з поглибленою опрацюванням деталей.

Одним з ефективних засобів оволодіння основами художньої майстерності є систематична практика виконання начерків та замальовок, що передбачає створення узагальнених, позбавлених дрібної деталізації, короткотривалих зображень. Така діяльність сприяє розвитку спостережливості, здатності швидко та точно визначати головні риси об'єкта, відокремлюючи їх від другорядних. У процесі спостереження та дослідження різноманітних аспектів навколишньої дійсності майбутні митці здобувають нові враження, що сприяє розширенню їх світогляду та збагаченню творчого потенціалу. Формування здатності до уважного сприйняття та аналітичного осмислення побаченого виступає одним із ключових чинників у становленні художньо-освітньої підготовки та розвитку професійних компетентностей студентів у сфері мистецтва.

У щоденній практиці начерки та замальовки виконують кілька важливих *функцій*: вони сприяють удосконаленню технічних навичок, розвивають спостережливість і здатність до образного мислення, дозволяють оперативно зафіксувати миттєве

враження, а також відобразити природні явища чи об'єкти, що викликали творче зацікавлення. Рівень художньої цінності й виразності начерків та замальовок безпосередньо залежить від майстерності митця, його вміння працювати з формою, композицією та пластикою зображення. Досягнення високого професійного та естетичного рівня у виконанні швидких малюнків вимагає систематичних тренувань, постійної роботи над вдосконаленням складного психофізіологічного механізму швидкого візуального сприйняття та відтворення, а також цілеспрямованого розвитку здатності узагальнювати спостережене, зберігаючи його художню виразність. Загальновідомо, що згідно з діалектикою «кількість переходить в якість», тобто розвиток відбувається через поступове накопичення кількісних змін, які на певному етапі призводять до якісних перетворень. З позиції оволодіння художньою майстерністю це «буквально означає, що лиш наполегливою систематичною працею можна досягнути відповідних високих результатів» [6, с.195].

У професійного митця виконання начерків і замальовок здійснюється на основі сформованих автоматизованих навичок, що усувають потребу у свідомому контролі технічних операцій. Це дає змогу художнику зосередити когнітивні ресурси на реалізації творчого задуму та художньої інтерпретації об'єкта. На відміну від цього, у студентів-початківців спостерігається фрагментарний підхід до зображення, орієнтований переважно на відтворення контурів, з недостатнім урахуванням пропорцій, пластичних характеристик і просторового розташування. Отже, виникає потреба у свідомому осмисленні й аналізі власних дій під час творчого процесу.

Головною метою методичної підготовки у сфері швидких малюнків є розвиток образного мислення в процесі виконання цих робіт, удосконалення творчих умінь, опанування художніх матеріалів та підвищення рівня художньої грамотності. Експериментальна робота з матеріалами та тематикою, пошук технічних рішень і композиційних варіантів стимулює розумову та творчу діяльність майбутніх художників.

Виконання швидких малюнків мають різні навчальні та творчі цілі, які умовно можна поділити на *три основні групи*. Перша група охоплює документальну фіксацію об'єкта або явища навколишньої дійсності, що дозволяє студенту зафіксувати основні риси форми, пропорції, рух і розташування об'єкта в просторі. Друга група спрямована на створення композиційного мотиву, який може бути виконаний як з натури, так і за уявленням; така практика стимулює розвиток композиційного мислення та формування художнього задуму. Третя група включає розвиток конкретних умінь і навичок, таких як точність передачі пропорцій, пластика форми, окомір, відчуття простору та володіння технічними можливостями образних матеріалів. Систематичне поєднання цих напрямів дозволяє всебічно розвивати художні здібності студентів і закладає основу для подальшої професійної майстерності.

Загальноприйнято розрізняти швидкі малюнки за умовами виконання на малюнки з натури, по пам'яті та за уявою [1]. *Малюнок з натури* ґрунтується на безпосередньому спостереженні об'єкта та його одночасному зображенні, зосереджуючись на передачі головних рис без надмірної деталізації. За наявності часу можна змінювати ракурс чи уточнювати окремі елементи, а при зміні положення натури – поєднувати роботу з натури та по пам'яті. *Малюнок по пам'яті* базується на попередньому спостереженні, тому характеризується узагальненістю форм і збереженням найтиповіших ознак об'єкта. *Малюнок за уявою* передбачає творче відтворення уявного образу з урахуванням простору, композиції, руху та освітлення. Його виконання можливе за наявності досвіду роботи з натури та по пам'яті. Цей вид малювання розвиває образне мислення, сприяє формуванню індивідуального стилю й реалізації творчого задуму.

У процесі образотворчої підготовки принципово важливим є те, щоб студенти виконували кожен швидкий малюнок усвідомлено, розуміючи його мету, завдання та художню функцію. Такий підхід сприяє формуванню здатності аналізувати об'єкт спостереження,

відбирати найбільш характерні риси та передавати їх мінімальними, але виразними засобами. Усвідомлене виконання швидких малюнків розвиває вміння послідовно мислити композиційно, контролювати пропорції, перспективу, світлотінь і пластичність форми. Крім того, воно забезпечує кращу фіксацію зорових вражень, що є необхідною умовою для подальшої роботи по пам'яті чи за уявою.

Процес виконання швидкого малюнка доцільно структурувати на *три послідовні етапи*. Перший етап передбачає визначення загальних пропорцій, фіксацію характеру руху та встановлення просторових планів зображення. На другому етапі здійснюється узагальнене моделювання основних форм із врахуванням їх пластичних та об'ємних характеристик. Завершальний, третій етап спрямований на деталізацію ключових елементів композиційного центру, що підсилює виразність та інформативність малюнка [3, с. 116].

Систематичне виконання швидких малюнків із використанням різноманітних графічних технік та прийомів є важливою умовою формування професійної майстерності, адже воно дозволяє поступово удосконалювати володіння формою, лінією та світлотінню. Навіть у випадку початкових невдалих результатів, багаторазове повторення мотиву сприяє поступовому підвищенню якості виконання, що врешті забезпечує створення грамотних, образно насичених і виразних зображень.

У межах навчального процесу доцільним є застосування поетапного методичного підходу, який забезпечує системне оволодіння складними технологіями виконання начерків і замальовок, а також комплексно впливає на підвищення рівня фахової компетентності здобувачів освіти у сфері професійно орієнтованих освітніх компонентів. Даний підхід реалізується через шість послідовно взаємопов'язаних етапів, кожен із яких має чітко окреслені завдання [2, с. 202]:

- *1 етап* – виконання швидких силуетних начерків за допомогою плями з метою узагальненої передачі морфологічних характеристик та пропорцій об'єкта або явища;

- *2 етап* – здійснення швидких начерків із використанням плями та лінії, спрямованих на відтворення світлотіньових градацій без деталізації та з мінімізацією пропорційних уточнень;

- *3 етап* – створення швидких лінійних начерків із частковою деталізацією структурних елементів;

- *4 етап* – виконання лінійних замальовок із введенням тональних градацій, деталізацією та ідентифікацією фактурних характеристик;

- *5 етап* – створення тонових довготривалих замальовок із поглибленим опрацюванням деталей;

- *6 етап* – виконання лінійно-тонових довготривалих замальовок із максимальною деталізацією та комплексним відтворенням просторово-середовищного контексту.

Перші три етапи характеризуються оперативним виконанням начерків у жорстко регламентованих часових межах (2–5 хвилин), що виступає високоефективним засобом розвитку координаційних можливостей ока та руки, інтенсифікації зорово-аналітичних процесів, формування професійної моторики, а також удосконалення здатності до швидкої фіксації пластичних характеристик об'єкта на площині аркуша. Наступні етапи передбачають здійснення замальовок у розширених часових інтервалах, що забезпечує можливість глибшого опрацювання форми, тону та деталізації зображення. Збільшення тривалості виконання роботи створює умови для детального аналізу об'єкта, точнішого передання його пропорцій та просторових характеристик, а також для відпрацювання складніших образотворчих технік. Такий підхід сприяє не лише формуванню образотворчої майстерності, але й розвитку аналітичного мислення, вміння свідомо будувати композицію та досягати високого рівня художньої якості.

Виконання швидких малюнків (начерків та замальовок) доцільно розпочинати вже з першого курсу. Раннє залучення студентів до практики швидкого малюнка сприяє формуванню базових образотворчих навичок, розвитку спостережливості та просторового

мислення, що є основою професійної компетентності майбутнього художника. Для ефективного навчання важливо дотримуватися комплексу психолого-педагогічних умов, серед яких чітке формулювання завдання, планування всіх етапів виконання роботи, систематичний контроль та самоконтроль у процесі навчання, а також обов'язкова оцінка ходу роботи та її результатів [4, с. 69]. Такий підхід дозволяє студенту усвідомлено здійснювати кожен етап створення швидкого малюнка, аналізувати власні рішення, коригувати помилки та поступово підвищувати рівень майстерності. У результаті систематичної роботи формується здатність до самостійного вирішення художніх завдань, а також розвиток критичного мислення і навичок планування творчого процесу.

Швидкі малюнки можуть виконуватися в різних техніках і матеріалах, як монохромні, так і поліхромні. Найчастіше використовують графітні олівці різної м'якості, вугілля, сангіну, сепію, пастель, акварель, туш, кольорові олівці та інші матеріали, кожен із яких потребує відповідного типу паперу для досягнення оптимальної насиченості та виразності зображення.

Для виконання швидких малюнків сучасні художники та студенти мистецьких спеціальностей можуть ефективно використовувати цифрові засоби та програмне забезпечення, адаптоване до потреб творчого процесу. Серед популярних додатків для Android – Adobe Illustrator Draw, Adobe Photoshop Sketch, Autodesk SketchBook, Painter Mobile, MediBang, Paint та інші, а для iPad – Procreate, Adobe Fresco, Adobe Illustrator Draw, Adobe Photoshop Sketch, Autodesk SketchBook та інші [5]. Використання цих програм дозволяє не обмежувати художника традиційними матеріалами, надаючи можливість працювати з широким спектром інструментів, палітрою кольорів та ефектами. З методичної позиції цифрові інструменти сприяють розвитку експериментальних навичок, творчого пошуку, швидкого опанування нових технік та формування візуальної грамотності студента.

Висновки. Формування професійної майстерності у студентів мистецьких

спеціальностей починається з ґрунтового засвоєння теоретичних засад образотворчого мистецтва та систематичного виконання практичних завдань. Практична частина освітнього процесу має ключове значення, адже вона спрямована на набуття майбутніми фахівцями необхідних професійних умінь і навичок. Зокрема, виконання начерків та замальовок виступає дієвим інструментом оволодіння виражальними засобами образотворчої мови, сприяє розвитку вміння цілісного сприйняття природи та її художнього відтворення, забезпечує умови для професійного становлення студентів та активізації їх творчого потенціалу. Регулярна практика виконання швидких малюнків позитивно впливає на становлення індивідуального творчого стилю, формує високу працездатність, наполегливість і здатність до систематичної мистецької діяльності. У цьому контексті особливої ваги набуває методично

організована робота, орієнтована на пошук результативних способів мотивації, а також на забезпечення ефективного контролю та самоконтролю за процесом і результатами навчальної діяльності.

Узагальнення власного практичного досвіду та аналіз сучасних мистецько-педагогічних досліджень дозволили сформулювати та представити систему поетапних дій, спрямованих на оволодіння технікою швидких начерків і замальовок. Запропонована методика та окреслений перелік вимог у процесі виконання таких вправ сприяють не лише розвитку технічних навичок, а й збагаченню творчого потенціалу студентів. Спрямованість освітнього процесу на поєднання практики, самостійності та творчого пошуку забезпечує підвищення якості професійної підготовки майбутніх спеціалістів в галузі образотворчого мистецтва та створює умови для всебічного розвитку їх художніх здібностей.

Література:

1. Белянський О. Короткочасний рисунок і майстер клас : Навч. посібник. Луганськ : ЛДКІКМ, 2008. 124 с.
2. Гуржій І., Коршунов Д. Алгоритм опанування начерків і замальовок фігури людини здобувачами вищої освіти мистецьких спеціальностей. Естетика і етика педагогічної дії. 2025. Вип. 31. С. 197–205. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2025.31.331621>
3. Дмитренко В. В. Методика виконання й використання начерків під час роботи над художнім твором на художньо-графічному факультеті. Педагогіка вищої та середньої школи. 2005. № 10. С. 109–117.
4. Кулініч Л. Короткочасний рисунок у фаховій підготовці майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Наукові записки КДПУ ім. Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки. 2015. Вип. 141. Ч. 2. С. 67–70
5. Панфілова О., Прокопович Т. Етюди, начерки, замальовки як продуктивні практичні методи навчання образотворчому мистецтву. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 59(3). С. 28–33. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-3-5>
6. Сидор М. Б. Формування виконавської майстерності художника крізь призму швидкого малювання. Український мистецтвознавчий дискурс. 2025. Вип. 1. С. 192–198. DOI: <https://doi.org/10.32782/uad.2025.1.21>
7. Сухенко В.. Рисунок: навчальний посібник. Київ : BONA MENTE. 2004, 184 с.

References:

1. Belianskyi, O. (2008). *Korotkochasnyi rysunok i maister klas : Navch. posibnyk* [Short-term drawing and master class: a study guide]. Luhansk : LDKIKM, 124 p. [in Ukrainian]
2. Hurzhii I., Korshunov D. (2025) *Alhorytm opanuvannia nacherkiv i zamalovok fihury liudyny zdobuvachamy vyshchoi osvity mystetskykh spetsialnostei*. [Algorithm for mastering sketches and sketches of the human figure by students of higher education in art specialties]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii – Aesthetics and ethics of pedagogical action*. 31. 197–205. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2025.31.331621> [in Ukrainian].
3. Dmytrenko V. V. (2005) *Metodyka vykonannia u vykorystannia nacherkiv pid chas roboty nad khudozhnim tvorom na khudozhno-hrafichnomu fakulteti*. [Methodology for making and using sketches when working on a work of art at the Faculty of Art and Graphics]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Pedagogy of Higher and Secondary Education*. 10. 109–117. [in Ukrainian].

4. Kulinich, L. (2015). Korotkochasnyi rysunok u fakhovii pidhotovtsi maibutnikh vchyteliv obrazotvorchoho mystetstva [Short-term drawing in the professional training of future teachers of fine arts]. *Scientific notes of the Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. Series: Pedagogical Sciences*. 141. Part 2. 67–70. [in Ukrainian]
5. Panfilova O., Prokopovych T. (2023) Etiudy, nacherky, zamalovky yak produktyvni praktychni metody navchannia obrazotvorchomu mystetstvu. [Etudes, sketches, and sketches as productive practical methods of teaching fine arts]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of the Humanities*. 59(3). 28–33. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-3-5> [in Ukrainian]
6. Sydor M. B. (2025) Formuvannia vykonavskoi maisternosti khudozhnyka kriz pryzmu shvydkoho maliuvannia. [Formation of the artist's performing skills through the prism of rapid drawing]. *Ukrainskyi mystetstvoznnavchyi dyskurs – Ukrainian Art Discourse*. 1. 192–198. DOI: <https://doi.org/10.32782/uad.2025.1.21> [in Ukrainian]
7. Sukhenko V. (2004). Rysunok [Drawing]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: BONA MENTE [in Ukrainian].

Стаття надійшла: 20.10.2025

Прийнято: 06.11.2025

Опубліковано: 28.11.2025